

Veldinspectie

Aan: Gemeente Pijnacker-Nootdorp
t.a.v.: 20170971
Van: VanderHelm Milieubeheer B.V.
Behandeld door: A.W.M. Loeve
Datum: 22-8-2017
Betreft: Ecologische inspectie tijdelijke natuur en Wet
natuurbescherming Keizershof deelgebied 2

VanderHelm Milieubeheer B.V. heeft opdracht gekregen voor het uitvoeren van een veldinspectie ter plaatse van Keizershof deelgebied 2 (plas van Buijsen).

Aanleiding

Aanleiding tot de ecologische inspectie is het voorgenomen voorbelasten van het gebied (zie bijlage 3) en de mogelijke risico's met betrekking tot de Wet natuurbescherming en de verkregen ontheffing tijdelijke natuur (Besluit FF/75C/2014/0543.toek.bl), waar mogelijk verplichtingen uitkomen. In dit besluit wordt het terrein aangeduid als deelgebied 2 te Keizershof te Pijnacker.

Doelstelling

Doel van de ecologische inspectie is het bepalen of het terrein geschikt habitat biedt voor beschermde soorten. Vervolgens kan worden bepaald of er gewerkt kan worden conform de Wet natuurbescherming en het afgegeven besluit tijdelijke natuur of dat vervolgstappen noodzakelijk zijn.

Projectgebied

Het projectgebied is op onderstaande kaart (afbeelding 1) weergegeven.

Afbeelding 1: Projectgebied begrenst met rode lijn. bron: GoogleMaps

Het projectgebied bestaat uit de plas van Buijsen inclusief de oevers en het oostelijke veld, welke al deels is voorbelast. Op de westoever van de plas staan diverse grote bomen met een dichte onderbegroeiing.

De oost en zuidoever bestaan uit riet- en moerasland met op diverse plaatsen wilgenopslag. De noordelijke oever heeft het meest open karakter waar een smalle rietkraag het water van een vrij droge verruigde oever scheidt. Het deels voorbelaste oostelijke veld is begroeid met diverse ruigtekruiden, waar vooral witte honingklaver, akkerdistel en landriet de boventoon voeren. In bijlage 1 zijn enkele foto's van het gebied opgenomen. De uit te graven watergang aan de noordzijde van het gebied is nu verland en ligt voor een groot gedeelte droog.

Bureaustudie

Om conform de bestaande natuurwetgeving te werken is inzicht verkregen in de aanwezigheid van beschermde soorten en natuurgebieden in de bureaustudie (VanderHelm Milieubeheer B.V., PYPY160491, d.d. 7-12-2016). Bij het uitvoeren van de ecologische risico-inschatting wordt de gemeente brede ecologische quickscan (bureaustudie) als basis aangehouden zodat een aantal beschermde habitats en soorten reeds juridisch zijn uitgesloten.

Natura 2000-gebieden

Gezien de afstand van meer dan 10 kilometer tot Natura 2000-gebieden zal er niet snel effect optreden op deze beschermde gebieden van activiteiten in de gemeente. Effecten dienen onderzocht te worden bij:

- grote toename stikstofemissie;
- verstoring/vernietiging leefgebied kwalificerende soorten kleine zwaan en smient.

Voor de realisatie van woonwijk Koningshof is reeds een bestemmingsplan procedure doorlopen waardoor een toetsing aan beschermde gebieden niet meer aan de orde is.

NNN

In het projectgebied liggen geen gebieden van Natuurnetwerk Nederland (NNN, voorheen Ecologische Hoofdstructuur).

Weidevogelgebied

In het projectgebied liggen geen gebieden, die aangewezen zijn als belangrijk weidevogelgebied.

Tijdelijke natuur

In het kader van de ontheffing tijdelijke natuur (besluit FF/75C/2014/0543.toek.bl) is het gebied aangewezen als geschikt voor waterspitsmuis, rugstreepad en wilde marjolein. Deze soorten hadden onder de Flora- en faunawet allen een beschermde status. Onder de huidige Wet natuurbescherming is de bescherming voor de wilde marjolein vervallen. Voor deze soorten is een ontheffing verkregen en is daarom compensatie van eventueel aanwezige verblijfplaatsen niet nodig. Echter dient wel rekening te worden gehouden met gevoelige periode van aanwezige soorten en het nemen van mitigerende maatregelen. Het besluit is opgenomen als bijlage 3.

Veldinspectie t.b.v. besluit tijdelijke natuur

Op 22 juni 2017 is een ecologische inspectie uitgevoerd ter plaatse van Keijzershof te Pijnacker, in het gebied dat is weergegeven op de kaart in bijlage 2. Met betrekking tot het besluit tijdelijke natuur is onderstaande vastgesteld.

Rugstreepad

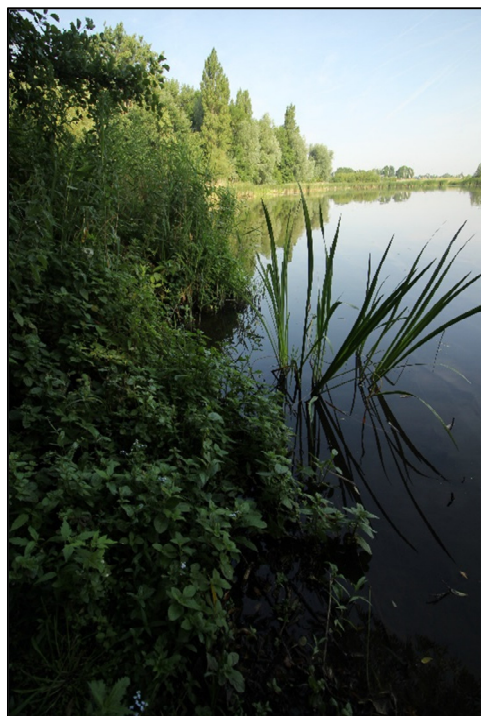
De rugstreepad is tijdens de onderzoeken in 2014, ondanks de geschiktheid, niet vastgesteld. In 2015, 2016 en 2017 zijn ecologen van VanderHelm Milieubeheer B.V. zowel in het projectgebied, als in de directe omgeving veel aanwezig geweest. Tijdens diverse nachtelijke vleermuisbezoeken in de directe omgeving zijn geen rugstreepadden gehoord, en ook tijdens de ecologische begeleiding van grond-, en dempingswerkzaamheden in de ontwikkelde delen van Keijzershof zijn er geen exemplaren van deze soort aangetroffen door VanderHelm Milieubeheer B.V. Het onderzochte gebied leek tijdens de inspectie van 22 juni 2017 geschikt voor deze soort, daar er overwinterplaatsen in de vorm van losliggend puin, zandhopen, grond of hout aanwezig waren. De voortplantingspoelen (aangelegd in 2015, zie bijlage 1, afbeelding 4) net buiten het nu onderzochte gebied waren nog steeds geschikt maar bevatten (nog) geen rugstreepadden.

Ondanks het geschikte habitat heeft de rugstreeppad zich niet gevestigd. Waarschijnlijk komt dit door de grote afstand van het projectgebied tot de dichtstbijzijnde populaties. De populatie in de duinstrook tussen Hoek van Holland, Den Haag en Katwijk bevindt zich op tenminste 15 kilometer afstand en de populatie Zoetermeer Oosterheem– Zuidplas-noord bevindt zich op tenminste 8 kilometer van het projectgebied. Vanaf beide populaties zouden de Rugstreeppadden snelwegen, spoorlijnen, provinciale wegen en landwegen moeten oversteken en stukken door de bebouwde kom moeten lopen. Dergelijke afstanden zijn te groot om in één seizoen te overbruggen en de route is erg risicovol. De populatie uit Zoetermeer-Zuidplas, die het meest nabij is, is erg klein (slechts enkele tientallen roepende dieren in een groot gebied), zodat dispersie in klein aantal en beperkt in ruimte plaatsvindt. Bovendien zijn juist in de directe omgeving van de populatie geschikte elementen aangelegd, zoals het Bentwoud, waar wel kolonisatie heeft plaatsgevonden. Het Bentwoud ligt op tenminste 12 kilometer afstand van het projectgebied. Op basis van deze gegevens kan het voorkomen van rugstreeppadden in het onderzochte gebied worden uitgesloten.

Waterspitsmuis

Waterspitsmuis is tijdens het soortgericht onderzoek met behulp van vallen in 2014 niet vastgesteld. Het onderzoek in 2014 is uitgevoerd voor de aanvraag van de ontheffing tijdelijke natuur. Indien we de soort door middel van dat onderzoek konden uitsluiten mocht de soort worden meegenomen in de ontheffing tijdelijke natuur. Dit heeft tot voordeel dat er geen compensatie uitgevoerd hoeft te worden wanneer de soort zich zou vestigen.

Ten tijde van de inspecties in 2016 en 2017 zijn geen exemplaren van deze soort waargenomen. Ook zijn er uit de literatuur geen waarnemingen bekend uit het gebied. De waterspitsmuis is echter een zeer moeilijk waar te nemen zoogdier. Waterspitsmuizen komen veelal in lage dichtheden voor en zijn vrij moeilijk waarneembaar. De meeste zichtwaarnemingen worden gedaan in toegankelijke gebieden waar men makkelijk dichtbij het wateroppervlakte kan komen en waar met regelmaat veel mensen komen, wat de kans op waarnemingen vergroot. Dit is hier niet het geval. De plas van Buijsen is op de meeste plaatsen slecht bereikbaar door de hoge vegetatie en kenmerkt zich door zijn rustige karakter. Dit resulteert in weinig waarnemingen in alle soortgroepen in dit gebied. De geschiktheid van het gebied voor deze soort is in vergelijking met 2014 hetzelfde gebleven of mogelijk verbeterd. Door de werkzaamheden en aanwezigheid voorbelasting om het gebied heen is de plas meer onbereikbaar geworden. Op een paar visplaatsen na is de oever van de plas vrijwel nergens te bereiken en dichtgegroeid. Hierdoor kennen deze oevers veel reliëf en een rijke oevervegetatie, zeer geschikt terrein voor deze soort (zie afbeelding 2).

Afbeelding 2: Geschikte oever voor waterspitsmuis

In de provincie Zuid-Holland wordt de soort met enige regelmaat waargenomen in nieuwe gebieden. Vooral jonge waterspitsmuizen verlaten het leefgebied van de ouderdieren en gaan op zoek naar een eigen territorium. Daarbij kunnen ze relatief grote afstanden afleggen en doorkruisen ze ook gebieden zonder water. In theorie zou de soort de plas van Buijsen kunnen hebben bereikt sinds het onderzoek in 2014 waarbij deze soort niet werd aangetroffen. Het onderzoek naar waterspitsmuizen uit 2014 is drie jaar geldig en verloopt in november 2017. Op basis van het veldbezoek kan de afwezigheid van de waterspitsmuis niet worden uitgesloten.

Wilde marjolein

Wilde marjolein is tijdens de onderzoeken in 2014 niet vastgesteld. Ten tijde van de inspectie in 2016 en 2017 zijn geen exemplaren van deze soort waargenomen. De stukken voorbelasting en de randen tussen voorbelasting en onbelast terrein van het gebied kunnen geschikt zijn voor deze soort. De inspectie is uitgevoerd tijdens het bloeiseizoen van de wilde marjolein. Deze is niet aangetroffen in het projectgebied. Deze soort is ook niet meer beschermd onder de Wet natuurbescherming.

Veldinspectie t.b.v. besluit Wet natuurbescherming

Op basis van de bureaustudie en de veldinspectie zijn de volgende risico's met betrekking tot de Wet natuurbescherming vastgesteld:

Vleermuizen

Op basis van het veldbezoek kunnen vaste rust- en verblijfplaatsen van vleermuizen niet worden uitgesloten in de grotere bomen aan de westzijde van de plas. Hier staan verschillende grote bomen, welke holten en scheuren kunnen bevatten waarin zomer-, paar- en individuele winterverblijfplaatsen kunnen worden verwacht van ruige dwergvleermuis, gewone dwergvleermuis, rosse vleermuis en watervleermuis.

Voor kraamverblijfplaatsen en overwinteringsplekken van meerdere soorten zijn de bomen niet geschikt omdat geen grote geschikte holtes aanwezig zijn in de bomen.

Door de rust en het ontbreken van verlichting is de plas van Buijsen zeer geschikt als foerageergebied voor vleermuizen. De begroeiing en de aangrenzende plas kunnen gebruikt worden door rosse vleermuis, gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, laatvlieger, watervleermuis en meervleermuis (reeds waargenomen in 2014). Mogelijk kan de plas en de omringende bosschages dienen als essentieel foerageergebied voor vleermuizen.

De bomen en wilgenstruwelen in het projectgebied kunnen gebruikt worden door gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis en laatvlieger als vliegroute. Mogelijk worden deze groenstructuren gebruikt als vliegroute om het water (foerageergebied) te bereiken.

In tabel 1 wordt weergegeven welke functies in het gebied onderzocht moeten worden per verwachte vleermuissoort.

Tabel 1: te onderzoeken functies per te verwachten vleermuissoort

Soort	Zomer-verblijfplaats	Kraam-verblijfplaats	Paar-verblijfplaats	Winter-verblijfplaats	Foerageergebied	Vliegroute
Gewone dwergvleermuis	X	N.v.t.	X	X	X	X
Ruige dwergvleermuis	X	N.v.t.	X	X	X	X
Rosse vleermuis	X	N.v.t.	X	X	X	N.v.t.
Watervleermuis	X	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	X	N.v.t.
Meervleermuis	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	X	N.v.t.
Laatvlieger	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	X	X

Toetsing aan wetgeving vleermuizen

De bomen in de westoever van de plas bevatten mogelijk holten die kunnen dienen als voortplantings- en rustplaats van vleermuizen. Individuen, voortplantings- en rustplaatsen van vleermuizen zijn beschermd middels artikel 3.5 van de Wet natuurbescherming. In lid 1 is opgenomen dat het verboden is om vleermuizen in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te doden of te vangen en onder lid 4 om voortplantings- of rustplaatsen van vleermuizen te beschadigen of te vernielen.

De kap van een boom met daarin vleermuizen kan leiden tot het doden van vleermuizen en vernielen van voortplantings- en rustplaatsen, wat een overtreding van artikel 3.5 betreft. Om te bepalen of sprake is van een overtreding van artikel 3.5 dient in eerste aanleg te worden bepaald of voortplantings- en rustplaatsen van vleermuizen aanwezig zijn in de te kappen bomen. Voorts kan worden bepaald of de werkzaamheden kunnen worden uitgevoerd onder een goedgekeurde gedragscode of dat een ontheffing op de Wet natuurbescherming noodzakelijk is.

De herinrichting van het projectgebied kan een negatief effect hebben op de aanwezige vleermuizen door verschillende factoren welke door deze herinrichting kunnen ontstaan:

- Toename van licht, door bouw huizen en verwijderen van bosschages welke zorgen voor afscherming van omgevingslicht;
- Afname van rust, door de bouw van huizen en het toenemen van menselijke activiteit in het projectgebied;

- Afname van geschiktheid van mogelijke verblijfplaatsen. Als de bomen met mogelijke verblijfplaatsen niet gekapt worden, maar de omgevende bomen wel, kunnen de verblijfplaatsen hun functionaliteit verliezen.

Om te bepalen of bovenstaande negatieve effecten zullen optreden en er sprake is van een overtreding van artikel 3.5 dient in eerste aanleg te worden bepaald wat de functie van het projectgebied is voor vleermuizen. Voorts kan worden bepaald of de werkzaamheden kunnen worden uitgevoerd onder een goedgekeurde gedragscode of dat een ontheffing op de Wet natuurbescherming noodzakelijk is.

De plas en omringende bosschages in het projectgebied functioneert mogelijk als foerageergebied voor verschillende soorten vleermuizen. Een foerageergebied van vleermuizen is essentieel wanneer geen alternatieven aanwezig zijn en zij gerekend worden tot de functionele leefomgeving van de voortplantings- en rustplaatsen van vleermuizen. Essentiële foerageergebieden zijn beschermd middels artikel 3.5, lid 4, van de Wet natuurbescherming. Het kappen van bomen of veranderen van een gebied die een essentieel foerageergebied van vleermuizen vormt betreft een overtreding van artikel 3.5 van de Wet natuurbescherming. Om te bepalen of sprake is van een overtreding van artikel 3.5 dient in eerste aanleg te worden bepaald of sprake is van een vliegroute of foerageergebied. Voorts kan worden bepaald of de werkzaamheden kunnen worden uitgevoerd door te werken onder een goedgekeurde gedragscode en het nemen van mitigerende maatregelen.

Vogels

Het projectgebied kent een hoge soortenrijkdom wat betreft vogels. Ten tijde van het veldbezoek werden onderstaande soorten waargenomen (dit betreft geen volledige inventarisatie):

- buizerd	- zwarte kraai
- koekoek	- winterkoning
- spotvogel	- heggemus
- wilde eend	- blauwe reiger
- slobbeend	- grasmus
- krakeend	- fazant
- rietzanger	- houtduif
- kleine karekiet	- fuut

Daarnaast zijn er waarnemingen bekend van diverse schaarsere soorten als snor en roerdomp in het gebied. Vogelsoorten met een jaarrond beschermd nest worden enkel verwacht in de westoever van de plas, daar er hier voldoende geschikte hoge bomen aanwezig zijn. Grote nesten konden ten tijde van het veldbezoek niet worden uitgesloten, omdat veel bladeren aan de bomen zaten. Soorten met een jaarrond beschermd nest uit categorie 4 welke hier niet kunnen worden uitgesloten zijn buizerd, ransuil en sperwer. De nesten kunnen aanwezig zijn in de westoever van de plas en foerageergebied is aanwezig in de gehele plas en projectgebied. Daarnaast zijn alle bomen in het projectgebied geschikt als broedgebied voor vogels met een jaarrond beschermd nest uit categorie 5, te noemen spreeuw, ekster, zwarte kraai, boomkruiper, groene specht, grote bonte specht, koolmees en pimpelmees.

Voor oeverzwaluwen is in de huidige situatie geen geschikt habitat aanwezig. Deze vogels broeden in steile hellingen. Als grondhopen met een steile helling in het projectgebied (zoals voorbelasting) worden aangebracht bestaat in het broedseizoen de kans dat oeverzwaluwen gaan broeden in deze steile hellingen.

Toetsing aan wetgeving vogels

De aanwezigheid van jaarrond beschermde nesten kan middels het veldbezoek niet worden uitgesloten. Er worden jaarrond beschermde nesten verwacht van sperwer, ransuil en buizerd (Vogelrichtlijn en categorie 4) in de bomen aan de westoever van de plas en foerageergebied van deze soorten in het gehele projectgebied. Jaarrond beschermde nesten zijn nesten van vogels die hier jaarrond gebruik van maken of jaarlijks terugkeren naar hetzelfde nest. Deze nesten zijn jaarrond beschermd, middels artikel 3.1 van de Wet natuurbescherming, dus ook als het nest niet in gebruik is om te broeden. In artikel 3.1 is onder lid 2 opgenomen dat het verboden is om opzettelijk nesten, rustplaatsen en eieren van vogels te vernielen of te beschadigen, of nesten van vogels weg te nemen. Daarnaast is het onder lid 4 verboden vogels opzettelijk te storen. Lid 5 geeft aan dat lid 4 niet van toepassing is indien de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort. Indien bomen waarin de nesten niet kunnen worden uitgesloten worden gekapt of negatief effect ondervinden door kap van omliggende bomen is aanvullend onderzoek nodig.

Er worden diverse vogels met jaarrond beschermde nesten uit categorie 5, in het projectgebied verwacht. Jaarrond beschermde nesten zijn nesten van vogels die hier jaarrond gebruik van maken of jaarlijks terugkeren naar hetzelfde nest. Deze nesten zijn jaarrond beschermd, middels artikel 3.1 van de Wet natuurbescherming, dus ook als het nest niet in gebruik is om te broeden. Voor jaarrond beschermde nesten uit categorie 5 geldt echter dat als in de omgeving voldoende alternatief aanwezig is, de nesten een gelijke beschermingsstatus hebben als niet-jaarrond beschermde nesten. In dit geval is voor alle aanwezige en te verwachten soorten voldoende alternatief in de omgeving en geldt de bescherming alleen wanneer een broedgeval aanwezig is.

Waterspitsmuis

De waterspitsmuis kan niet worden uitgesloten in het projectgebied op basis van het veldbezoek. De bearargumentering hiervan is reeds opgenomen op pagina 3. Individuen, voortplantings- en rustplaatsen van de waterspitsmuis zijn beschermd middels artikel 3.5 van de Wet natuurbescherming. In lid 1 is opgenomen dat het verboden is om de waterspitsmuis in zijn natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te doden of te vangen en onder lid 4 om voortplantings- of rustplaatsen van de waterspitsmuis te beschadigen of te vernielen. Om te bepalen of sprake is van een overtreding van artikel 3.5 dient in eerste aanleg te worden bepaald of er voortplantings- en rustplaatsen van de waterspitsmuis aanwezig zijn. Voorts kan worden bepaald of dat de werkzaamheden kunnen worden uitgevoerd onder een goedgekeurde gedragscode of dat een ontheffing op de Wet natuurbescherming noodzakelijk is.

Rugstreepad

De rugstreepad kan op basis van het veldbezoek en voorgaande onderzoeken worden uitgesloten in het projectgebied (zie pagina 2).

Overige soorten

Naast de zwaarder beschermde soorten vleermuizen en vogels worden diverse algemene soorten in alle soortgroepen verwacht. Daarnaast worden door de provincie Zuid-Holland vrijgestelde soorten in het projectgebied verwacht in de soortgroepen grondgebonden zoogdieren (egel, vos, bunzing, wezel, hermelijn en diverse muizensoorten) en amfibieën (bruine kikker, kleine watersalamander, meerkikker, bastaardkikker en gewone pad). Deze soorten worden beschermd middels de zorgplicht, artikel 1.11 van de Wet natuurbescherming. Dit houdt in dat een ieder voldoende zorg in acht neemt voor in het wild levende dieren en planten en hun directe leefomgeving.

Conclusie en aanbevelingen

Hieronder zijn de resultaten weergegeven met betrekking tot de ontheffing tijdelijke natuur.

Soort	Aan- of afwezig	Vervolgstappen en te nemen maatregelen
Rugstreeppad	Afwezig	Geen. Ondanks de genomen maatregelen heeft de rugstreeppad zich niet gevestigd in het projectgebied.
Waterspitsmuis	Onbekend	Daar deze soort alleen aan te tonen is doormiddel van onderzoek en omdat de geldigheid van het onderzoek uit 2014 verloopt, adviseren wij om een soortgericht onderzoek uit te voeren om te bepalen of de soort zich heeft gevestigd in het projectgebied conform deze afgegeven ontheffing.
Wilde marjolein	Afwezig	Geen.

Onder voorschrift 6 van de ontheffing is aangegeven dat zodra de datum waarop de werkzaamheden van start gaan bekend is, een meldingsformulier dient te worden ingediend bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO). Provincie Zuid-Holland heeft de taken van RVO per 1-1-2017 overgenomen en Omgevingsdienst Haaglanden (ODH) is hiervoor de uitvoeren instantie. Derhalve dient deze melding te worden ingediend bij de ODH.

Voor de werkzaamheden is reeds een ecologisch werkprotocol (VanderHelm Milieubeheer B.V., PYPY151692, 25-3-2016) opgesteld.

Hieronder zijn de resultaten weergegeven met betrekking tot de Wet natuurbescherming.

Soort	Aanwezig/verwacht	Vervolgstappen en te nemen maatregelen om overtreding Wet natuurbescherming te voorkomen
Buizerd, ransuil en sperwer	nesten verwacht in bomen westoever plas en foerageergebied hele projectgebied	Het uitvoeren van een soortgericht onderzoek om de aan-/afwezigheid van nesten van de buizerd en sperwer aan te tonen. Dit onderzoek dient te worden uitgevoerd conform de Soortenstandaard buizerd (RVO, 2014) in de periode van maart tot half mei. Op basis van dit onderzoek kan worden bepaald of er sprake is van een negatief effect, er maatregelen nodig zijn of dat het aanvragen van een ontheffing op de Wet natuurbescherming noodzakelijk is.
Oeverzwaluw	Verwacht bij grondwerk	Voorkomen moet worden dat in de periode maart tot augustus grondhopen met steile hellingen aanwezig zijn waarin oeverzwaluwen kunnen gaan broeden.
Algemene broedvogels	Aanwezig	De werkzaamheden in de winter buiten het broedseizoen uitvoeren. Indien de werkzaamheden in het voorjaar en/of de zomer moeten worden uitgevoerd dient het projectgebied en de directe omgeving ('invloedsfeer van de werkzaamheden') voorafgaand aan de werkzaamheden te worden gecontroleerd op broedvogels. Indien broedende vogels aanwezig zijn dient door een deskundig ecoloog te worden bepaald of de werkzaamheden kunnen worden uitgevoerd zonder overtreding van de Wet natuurbescherming.
Gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, rosse vleermuis en watervleermuis	Verwacht in bomen westoever plas	Het uitvoeren van een soortgericht onderzoek om de aan-/afwezigheid van voortplantings- en rustplaatsen van vleermuizen aan te tonen. Dit onderzoek dient te worden uitgevoerd conform het vleermuisprotocol (2017) in de periode mei tot en met september. Op basis van dit onderzoek kan worden bepaald of er sprake is van een negatief effect, er maatregelen nodig zijn of dat het aanvragen van een ontheffing op de Wet natuurbescherming noodzakelijk is.
Gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, rosse vleermuis, meervleermuis, laatvlieger en watervleermuis	Verwacht ter plaatse van de plas en oever	Het uitvoeren van een soortgericht onderzoek om de aan-/afwezigheid van een essentieel foerageergebied van vleermuizen aan te tonen. Dit onderzoek dient te worden uitgevoerd conform het vleermuisprotocol (2017) in de periode mei tot en met september. Op basis van dit onderzoek kan worden bepaald of er sprake is van een negatief effect, er maatregelen nodig zijn of dat het aanvragen van een ontheffing op de Wet natuurbescherming noodzakelijk is.
Waterspitsmuis	Verwacht ter plaatse van de plas en oever	Het uitvoeren van een soortgericht onderzoek om de aan-/afwezigheid van de waterspitsmuis aan te tonen. Op basis van dit onderzoek kan worden bepaald of er sprake is van een negatief effect, er maatregelen nodig zijn of dat het aanvragen van een ontheffing op de Wet natuurbescherming noodzakelijk is.
Algemene soorten en vrijgestelde grondgebonden zoogdieren en amfibieën	Aangetroffen in gehele gebied	<ul style="list-style-type: none"> - Voldoende zorg in acht nemen voor alle in het wild voorkomende flora en fauna. Aanwezige dieren de tijd gunnen om te kunnen vluchten; - Bij dempen van de gedeelten van de plas, de vis voorafgaand aan het dempen weg te vangen in het kader van de zorgplicht; - Indien men onverwachts strikt beschermde soorten aantreft een deskundig ecoloog raadplegen om af te stemmen hoe een overtreding van de Wet natuurbescherming kan worden voorkomen; - Bij twijfel over de aanwezigheid van beschermde soorten de hulp van een deskundige in roepen.

Interpretatie Wet natuurbescherming

De Wet natuurbescherming is op 1 januari 2017 in werking getreden. De interpretatie van de wet, de werkwijze en procedure van de provincies zullen in de loop van 2017 worden gespecificeerd. Op basis van jurisprudentie zal blijken op welke wijze de wet dient te worden geïnterpreteerd. Bij de toetsing van de werkzaamheden aan de Wet natuurbescherming is in onderhavige ecologische quickscan uitgegaan van de interpretatie en werkwijze zoals deze werd gehanteerd door Rijksdienst voor Ondernemend Nederland onder de Flora- en faunawet en informatie die vrij komt via provincies, omgevingsdiensten en Netwerk Groene Bureaus.

Tenslotte wordt opgemerkt dat de handhavende taak uiteindelijk bij het bevoegd gezag ligt. Aanbevolen wordt onderhavige rapportage ter beoordeling aan het bevoegd gezag voor te leggen.

KWALITEITSBORGING

VanderHelm Milieubeheer B.V. is lid van het 'Netwerk Groene Bureaus (NGB) - Brancheorganisatie voor kwaliteitsbevordering en belangenbehartiging'. De werkzaamheden die door VanderHelm Milieubeheer B.V. worden uitgevoerd zijn gebaseerd op het door de NGB vastgestelde gedragscode (versie juni 2008, aangevuld in februari 2010). VanderHelm Milieubeheer B.V. is VCA** (versie 2008/05) gecertificeerd. Onderhavig project wordt uitgevoerd in overeenstemming met het kwaliteitssysteem van VanderHelm Milieubeheer B.V. Dit kwaliteitssysteem is gecertificeerd conform de norm ISO 9001:2008.

TOT SLOT

Kwaliteit waarborgt tevredenheid en daarom vinden wij het belangrijk om te weten of u tevreden bent over onze diensten en producten. Wij stellen het dan ook zeer op prijs indien u op- en/of aanmerkingen heeft, dat u deze aan ons kenbaar maakt.

Indien u nog vragen heeft naar aanleiding van het onderzoek en eventuele vervolgacties zijn wij graag bereid een nadere toelichting te geven. Hierover kunt u contact opnemen met mevr. Ing. M. Nieuwenhuijsen. Dit briefrapport wordt, tenzij anders door u aangegeven, niet verzonden aan derden. Dit briefrapport mag, na kennisgeving aan VanderHelm Milieubeheer B.V., uitsluitend in haar geheel worden vermenigvuldigd of aan derden verstrekt. Wij vertrouwen erop u hiermee van dienst te zijn geweest.

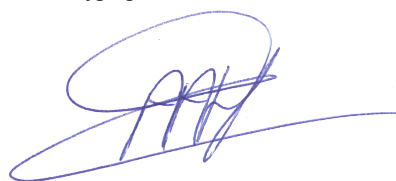
Met vriendelijke groeten,
VanderHelm Milieubeheer B.V.

Gecontroleerd door:

Mevr. M. Kortlever-Boer MSc.

Vrijgegeven door:

Dhr. ing. A.A. Heijboer

Bijlagen:

1. Foto's projectgebied
2. Geplande werkzaamheden
3. Besluit FF/75C/2014/0543

BIJLAGE 1 FOTO'S PROJECTGEBIED

Foto 1: Oostzijde projectgebied met ruigtebegroeiing

Foto 2: Westelijke oeverzone Plas van Buijsen

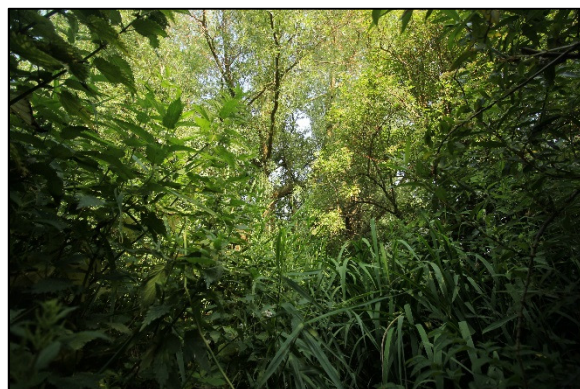

Foto 3: Dichte moerasbegroeiing plas van Buijsen

Foto 4: Amfibieënpoel net buiten deelgebied 2

Foto 5: Zuidrand deelgebied 2

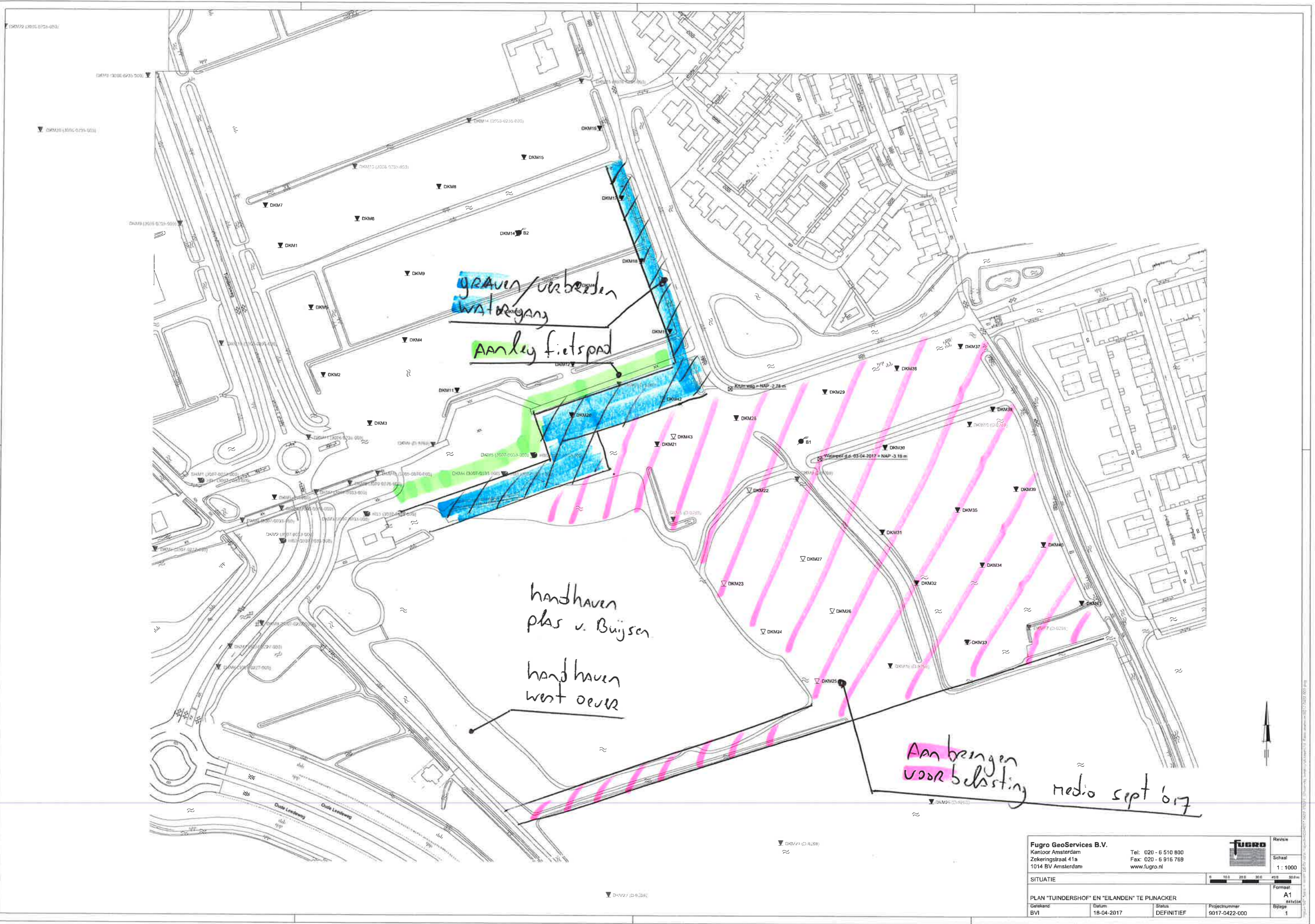

Foto 6: Oostelijke oever plas van Buijsen

BIJLAGE 2 GEPLANDE WERKZAAMHEDEN

GRAVEN/verbreden
watergang

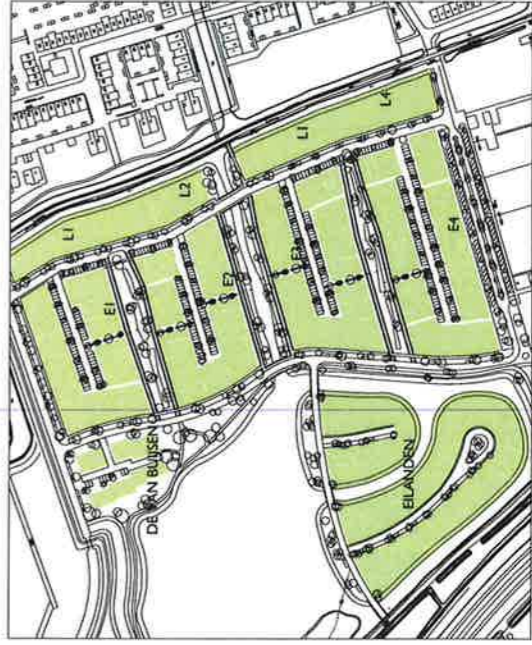
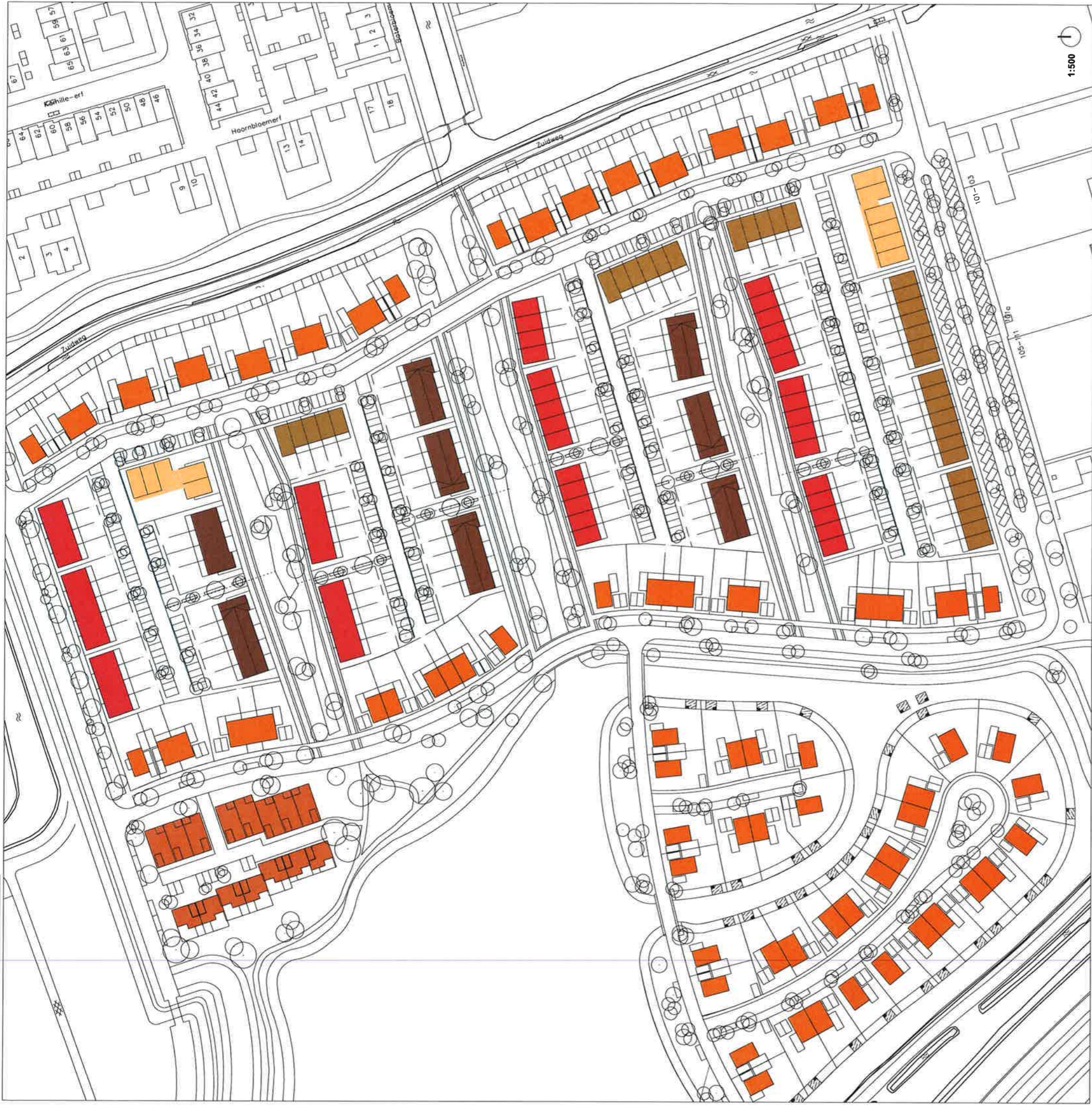
Aanleg fietspad

handhaven
plas v. Buijssen

handhaven
west oever

Aanbrengen
voorbetsling
medio sept '07

Fugro GeoServices B.V. Kantoor Amsterdam Zekeringsstraat 41a 1014 BV Amsterdam		Tel: 020 - 6 510 800 Fax: 020 - 6 916 769 www.fugro.nl			Revisie Schaal 1 : 1000
SITUATIE					
PLAN "TUINDERSHOF" EN "EILANDEN" TE PIJNACKER					
Gefeeld BVI	Datum 18-04-2017	Status DEFINITIEF	Projectnummer 9017-0422-000	Formaat A1	Blz 1

UITGEEFBAAR	
E1 + L1	8.454m ²
E2 + L2	8.773m ²
E3 + L3	9.655m ²
E4 + L4	10.521m ²
DE VAN BUIJSSEN	1.651m ²
EILANDEN	14.271m ²
Totaal	53.325m²

WONINGTYPES	
patio's	15
tweekappers + vrijstaand	88
rij normaal	53
rij veranda	34
rij goedkoop	36
app goedkoop	24
Totaal	250

PARKEREN	
openbaar	71
privé	22
Totaal	93

EILANDEN	
E1 + L1	81
E2 + L2	75
E3 + L3	86
E4 + L4	115
DE VAN BUIJSSEN	28
EILANDEN	78

BIJLAGE 3 BESLUIT FF/75C/2014/0543

> Retouradres Postbus 19530 2500 CM Den Haag

Gemeente Pijnacker-Nootdorp
R. van Loenen
Postbus 1
2640 AA PIJNACKER

**Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland**

Postbus 19530
2500 CM Den Haag
mijn.rvo.nl

T 088 042 42 42
F 070 378 61 39
ffwet@rvo.nl

Onze referentie

Aanvraagnummer
5190014755700

Kenmerk
FF/75C/2014/0543.toek.bl

Bijlagen

3

Datum 14 augustus 2015
Betreft Toekenning ontheffing
Ruimtelijke ingrepen

Geachte heer Van Loenen,

Naar aanleiding van uw verzoek van 22 december 2014 en de aanvulling hierop van 12 augustus 2015, geregistreerd onder aanvraagnummer 5190014755700, om een ontheffing als bedoeld in artikel 75 van de Flora- en faunawet te krijgen, deel ik u het volgende mee.

Hierbij ontvangt u de ontheffing die u heeft aangevraagd, van de verbodsbepalingen genoemd in artikel 8 van de flora- en faunawet voor zover dit betreft het uitsteken, vernielen, beschadigen, ontwortelen of op enigerlei andere wijze van de groeiplaats verwijderen van de drijvende waterweegbree, groenknolorchis, rietorchis en de wilde marjolein, alsmede van de verbodsbepalingen genoemd in artikel 11 van de Flora- en faunawet voor zover dit betreft het beschadigen, vernielen of verstoren van nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van verschillende zoogdieren, vogels met jaarrond beschermde nesten, amfibieën, reptielen, vissen en insecten zoals aangegeven op de lijst van de biogeografische regio's. Een soortenlijst is als bijlage 2 bij dit besluit gevoegd.

De aanvraag

De aanvraag heeft betrekking op de realisatie van het project 'Tijdelijke Natuur - Keizershof, Ackerswoude en Tuindershof te Pijnacker', gelegen in de gemeente Pijnacker-Nootdorp. Er wordt ontheffing aangevraagd voor het creëren en over een aantal jaren weer verwijderen van tijdelijke natuur. Ontheffing wordt gevraagd van de verbodsbepalingen genoemd in de artikelen 8 en 13, lid 1 van de Flora- en faunawet voor wat betreft exemplaren van de rietorchis (*Dactylorhiza praetermissa*) en de wilde marjolein (*Origanum vulgare*), alsmede van de verbodsbepalingen genoemd in de artikelen 11, 12 en 13, lid 1 van de Flora- en faunawet voor wat betreft exemplaren van de rugstreeppad (*Bufo calamita*) en de waterspitsmuis (*Neomys fodiens*).

Gebied- en habitatbeschrijving

Het plangebied is verdeeld over vier deelgebieden gelegen in de wijken Keijzershof, Ackerswoude en Tuinderhof te Pijnacker. Deelgebied 1 bestaat uit een oud gronddepot begroeit met ruigtekruiden en opslag van schietwilg. Deelgebied 2 bestaat grotendeels uit een waterpartij en een verruigd terrein waarvan delen nog begroeid zijn met pluimzeggehorsten. Deelgebied 3 heeft zich ontwikkelt tot een ontoegankelijk moerasbos met bramen. Deelgebied 4 bestaat deels uit grasland en deels uit kale gronden. Optioneel wordt beheer toegepast om de biodiversiteit van de gebieden te vergroten.

Het plangebied valt onder de biogeografische regio's stedelijke gebied, laagveengebied en droogmakerijen van de provincie Zuid-Holland. Gezien het stedelijk karakter van het plangebied binnen de regio's laagveengebied en droogmakerijen, vormt het plangebied potentieel geschikt habitat voor de soorten genoemd in bijlage 2 van dit besluit.

Beleidslijn Tijdelijke Natuur

In de praktijk blijkt dat grondeigenaren, bouwers en projectontwikkelaars het niet aandurven om tijdelijke natuurontwikkeling op hun terreinen toe te staan. Ondanks dat de meeste soorten die van tijdelijke natuur profiteren niet beschermd zijn, proberen grondeigenaren en projectontwikkelaars tot op heden dergelijke natuur toch buiten de deur te houden vanwege het risico dat zich ook beschermde soorten vestigen.

Voor het verwijderen van beschermde soorten is ontheffing ex artikel 75 van de Flora- en faunawet vereist. Beschermde soorten kunnen (indien hier geen rekening mee is gehouden) daarom bouwplannen tenminste ophouden, hetgeen extra kosten met zich mee brengt. Vaak zouden in dat geval de bouwplannen moeten worden gewijzigd en worden compenserende maatregelen voorgeschreven. In een enkel geval kan een project zelfs geen doorgang vinden. Daarom wordt gepoogd om dergelijke natuur weg te houden. Het ontstaan van nieuwe natuur wordt zodoende tegen gegaan, wat niet de bedoeling is geweest van de wetgever (Ministerie van Economische Zaken).

Het Ministerie van Economische Zaken heeft daarom de concept beleidslijn Tijdelijke Natuur opgesteld. In deze concept beleidslijn worden de mogelijkheden verkend om binnen de bestaande wettelijke kaders tijdelijke natuur een kans te geven zich te ontwikkelen en de mogelijkheid te bieden dergelijke natuur ook weer te ruimen, wanneer het betreffende terrein zijn uiteindelijke definitieve bestemming krijgt.

Wat wordt onder Tijdelijke Natuur verstaan: natuur op terreinen die een andere bestemming hebben dan natuur. Deze bestemming ligt vast, maar is nog niet gerealiseerd en er vindt tussen het vaststellen van de bestemming en de daadwerkelijke realisatie van de bestemming spontane of geleidelijke natuurontwikkeling plaats.

**Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland**

Datum
14 augustus 2015

**Onze referentie
aanvraagnummer**
5190014755700

Tijdelijke Natuur is met name van belang voor pioniersoorten en vroege soorten, die afhankelijk zijn van dynamiek in het landschap en die in een volgend stadium van natuurlijke successie vanzelf verdwijnen. Tijdelijke Natuur kan permanente winst zijn. Soorten kunnen zich in het tijdelijke gebied versterken en van daaruit nieuwe terreinen bezetten.

Binnen Tijdelijke Natuur is gebruik gemaakt van de biogeografische kaart van Nederland en bijbehorende soortenlijst. Voor alle biogeografische regio's is de vestigingskans per beschermde soort onderzocht. Deze soortenlijst geeft per biogeografische regio een indicatie welke soorten zich in een gebied voor Tijdelijke Natuur zouden kunnen vestigen.

Overwegingen

Wettelijk kader

Beschermde soorten

De lijst met beschermde soorten volgt uit de biogeografische kaart en bijbehorende soortenlijst. De beschermde soortgroepen in de betrokken biogeografische regio zijn:

- beschermde inheemse plantensoorten als bedoeld in artikel 3, lid 1, van de Flora- en faunawet.
- beschermde inheemse diersoorten als bedoeld in artikel 4, lid 1, onder a, van de Flora- en faunawet.
- Vogels zijn beschermde inheemse diersoorten als bedoeld in artikel 4, lid 1, onder b, van de Flora- en faunawet. Voor vogels is alleen ontheffing nodig indien het nest valt onder de bescherming van artikel 11 van de Flora- en faunawet. Hieronder zal dit nader worden toegelicht.
- beschermde inheemse amfibieën en reptielen als bedoeld in artikel 4, lid 1, onder c, van de Flora- en faunawet.
- beschermde inheemse vissoorten als bedoeld in artikel 4, lid 1, onder d, van de Flora- en faunawet.
- beschermde inheemse insecten als bedoeld in artikel 4, lid 2, van de Flora- en faunawet.

Deze soorten kunnen tevens opgenomen zijn in:

- bijlage IV van de EU-Habitatrichtlijn, dier- en plantensoorten van communautair belang die strikt moeten worden beschermd.
- bijlage 1, behorende bij het Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten.

Verbodsbepalingen

Op grond van artikel 8 en 13, lid 1, van de Flora- en faunawet is het onder meer verboden om beschermde inheemse plantensoorten te plukken, te verzamelen, af te snijden, uit te steken, te vernielen, te beschadigen, te ontwortelen of op enigerlei andere wijze van hun groeiplaats te verwijderen of te vervoeren en onder zich te hebben.

Op grond van de artikelen 11, 12 en 13, lid 1, van de Flora- en faunawet is het onder meer verboden om holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van beschermde inheemse diersoorten te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren; eieren van beschermde inheemse diersoorten te zoeken, te rapen, uit het nest te nemen, te beschadigen of te vernielen; te vervoeren en onder zich te hebben.

Voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen

Tot voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen als bedoeld in artikel 11 van de Flora- en faunawet worden locaties gerekend waarin zich kraamkolonies, paarverblijven, overwinteringsplaatsen en verblijven van groepen mannetjes bevinden, afhankelijk van de soort. Essentiële migratie- en vliegroutes en foerageergebieden die van belang zijn voor de instandhouding van een voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaats van de soort op populatieniveau, vallen hier ook onder. Daarnaast vallen ook tijdelijke, seizoensgebonden, verblijfplaatsen (bijvoorbeeld nesten, holen, burchten) of standplaatsen die van belang zijn voor de gunstige staat van instandhouding van een soort op populatieniveau of per exemplaar hieronder.

Vogelnest

Het nest van een vogel is de plaats of ruimte die een vogel gebruikt voor het leggen en uitbroeden van de eieren en, voor zover het geen nestvlieders betreft, het grootbrengen van de jongen. In de context van artikel 11 van de Flora- en faunawet moet onder nest ook de inhoud en de functionele omgeving daarvan, voor zover het broedsucces van vogels daarvan afhankelijk is, worden begrepen. Daartoe zijn alle activiteiten begrepen die het broedsucces negatief beïnvloeden of teniet doen. Artikel 11 van de Flora- en faunawet is gedurende het broedseizoen van toepassing op alle in gebruik zijnde nesten van vogels. De meeste vogels maken elk broedseizoen een nieuw nest of zijn in staat een nieuw nest te maken en gebruiken hun nest niet als vaste rust- of verblijfplaats. Dergelijke nesten voor eenmalig gebruik genieten buiten het broedseizoen niet de bescherming van artikel 11 van de Flora- en faunawet.

Nesten van de blauwe reiger (*Ardea cinerea*), boerenzwaluw (*Hirundo rustica*), bonte vliegenvanger (*Ficedula hypoleuca*), boomklever (*Sitta europaea*), boomkruiper (*Certhia brachydactyla*), ekster (*Pica pica*), gekraagde roodstaart (*Phoenicurus phoenicurus*), glanskop (*Parus palustris*), grauwe vliegenvanger (*Muscicapa striata*), groene specht (*Picus viridis*), grote bonte specht (*Dendrocopos major*), huiszwaluw (*Delichon urbicum*), kleine bonte specht (*Dendrocopos minor*), koolmees (*Parus major*), pimpelmees (*Parus caeruleus*), spreeuw (*Sturnus vulgaris*), torenvalk (*Falco tinnunculus*), zwarte kraai (*Corvus corone*), zwarte mees (*Parus ater*) en de zwarte roodstaart (*Phoenicurus ochruros*) vallen buiten het broedseizoen niet onder de definitie van het begrip nesten in artikel 11 van de Flora- en faunawet. Dit type wordt niet weer in gebruik genomen en is dus buiten het broedseizoen niet van belang voor de instandhouding van soorten. Derhalve is ontheffing hiervoor niet aan de orde.

Het verstoren van broedgevallen van deze vogelsoorten (opgenomen in de lijst met biogeografische regio's) dient voorkomen te worden door werkzaamheden buiten de broedperiode van de aanwezige soorten uit te voeren. Tevens kunnen voorbereidende maatregelen worden getroffen om te voorkomen dat vogels tot broeden kunnen komen binnen het plangebied.

**Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland**

Datum
14 augustus 2015

Onze referentie
aanvraagnummer
5190014755700

Sommige nesten van vogels vallen ook buiten het broedseizoen onder de definitie van 'vaste rust- of verblijfplaatsen' in artikel 11 van de Flora- en faunawet. Deze nesten zijn daarom, voor zover ze niet permanent verlaten zijn, jaarrond beschermd. Een lijst van aangevraagde vogelsoorten met een jaarrond beschermde nest is opgenomen in bijlage 2 bij dit besluit gevoegd.

Afwijzing artikel 13, lid 1, van de Flora- en faunawet

U heeft ontheffing aangevraagd van de verbodsbepalingen genoemd in artikel 13, lid 1, van de Flora- en faunawet voor zover dit het vervoeren en onder zich hebben van de rietorchis en de wilde marjolein betreft. U heeft hiervoor echter geen ontheffing van het betreffende artikel nodig, omdat het vervoeren valt onder artikel 8 van de Flora- en faunawet. Slechts als soorten niet binnen een redelijke termijn worden teruggeplaatst, heeft u ontheffing nodig van artikel 13, lid 1, van de Flora- en faunawet.

Afwijzing artikel 12 van de Flora- en faunawet

U heeft ontheffing aangevraagd van de verbodsbepalingen genoemd in artikel 12 van de Flora- en faunawet voor zover dit het zoeken, rapen, uit het nest nemen, beschadigen of vernielen van eieren van de rugstreeppad en de waterspitsmuis betreft. Het is echter niet toegestaan om de voortplantingsperiode van de genoemde soorten werkzaamheden uit te voeren. U dient te wachten tot na deze periode. De meest geschikte periode voor de uitvoering van de werkzaamheden dient te worden bepaald door een deskundige op het gebied van de rugstreeppad. Ontheffing is niet aan de orde. De waterspitsmuis legt geen eieren, waardoor dit artikel niet van toepassing is voor wat betreft de waterspitsmuis.

Afwijzing artikel 13, lid 1, van de Flora- en faunawet

U heeft ontheffing aangevraagd van de verbodsbepalingen genoemd in artikel 13, lid 1, van de Flora- en faunawet voor zover dit het vangen en vervoeren van de rugstreeppad en de waterspitsmuis betreft. U heeft hiervoor echter geen ontheffing nodig, omdat het niet de bedoeling is deze soort definitief aan de natuur te onttrekken en onder u te houden, maar te verplaatsen binnen hun natuurlijke leefomgeving. Slechts als soorten niet binnen een redelijke termijn worden teruggeplaatst, heeft u ontheffing nodig van artikel 13, lid 1, van de Flora- en faunawet. De zorgplicht uit artikel 2 van de Flora- en faunawet is wel van toepassing.

Ontheffing

Op grond van artikel 75, lid 5, van de Flora- en faunawet worden ontheffingen slechts verleend wanneer er geen afbreuk wordt gedaan aan een gunstige staat van instandhouding van de soort. Op grond van artikel 75, lid 6, aanhef en onder c, wordt voor soorten genoemd op bijlage IV van de Habitatrichtlijn, de Vogelrichtlijn en/of bijlage 1 van het Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten¹ ontheffing slechts verleend wanneer er, naast de voorwaarde dat geen afbreuk wordt gedaan aan een gunstige staat van instandhouding van de soort, geen andere bevredigende oplossing bestaat en met het oog op andere, bij algemene maatregel van bestuur aan te wijzen, belangen. De belangen waarnaar verwezen wordt, zijn genoemd in artikel 2, lid 3 van het Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten.

Instandhouding van de soorten

Er bestaat een kans dat de soorten zich binnen de looptijd van de ontheffingsperiode van Tijdelijke Natuur in het plangebied kan gaan vestigen. Het concept 'tijdelijke natuur' zal succesvol zijn als soorten daadwerkelijk de kans krijgen om zowel het gebied te koloniseren, als vanuit het gebied nieuwe gebieden te koloniseren.

Daarom is het van belang dat de soorten waarvoor ontheffing wordt verleend gedurende de periode dat Tijdelijke Natuur wordt toegestaan, de kans krijgen het gebied te kunnen koloniseren en/of zich kunnen verspreiden vanuit het plangebied naar de omgeving.

Vóórafgaand aan het in gebruik nemen van het terrein dienen een aantal mitigerende maatregelen te worden genomen, die alle voortvloeien uit de zorgplicht, zoals genoemd in artikel 2 van de Flora- en faunawet. Deze maatregelen dienen te worden bepaald door een deskundige². Het uitvoeren van de werkzaamheden in de kwetsbare perioden van de eventueel voorkomende soort dienen te worden vermeden. Om deze maatregelen te kunnen uitvoeren dient vóóraf door een deskundige geïnventariseerd te worden of de soort aanwezig is in het plangebied. Bovenstaande mitigerende maatregelen dienen in een ecologisch werkprotocol te worden opgenomen.

¹ Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten (Stb. 2000, 525), laatstelijk gewijzigd bij Stb.2012, 615.

² Het Ministerie van Economische Zaken verstaat onder een deskundige een persoon die voor de situatie en soorten ten aanzien waarvan hij of zij gevraagd is te adviseren en/of te begeleiden, aantoonbare ervaring en kennis heeft op het gebied van soortspecifieke ecologie. De ervaring en kennis dient te zijn opgedaan doordat de deskundige:

- op HBO-, dan wel universitair niveau een opleiding heeft genoten met als zwaartepunt (Nederlandse) ecologie; en/of
- op MBO niveau een opleiding heeft afgerond met als zwaartepunt de Flora- en faunawet, soortenherkenning en zorgvuldig handelen ten opzichte van die soorten; en/of
- als ecooloog werkzaam is voor een ecologisch adviesbureau, zoals bijvoorbeeld een bureau welke is aangesloten bij het Netwerk Groene Bureaus; en/of
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenbescherming en is aangesloten bij en werkzaam voor de daarvoor in Nederland bestaande organisaties (zoals bijvoorbeeld Zoogdierverseniging, RAVON, Stichting Das en Boom, Vogelbescherming Nederland, Vlinderstichting, Natuurhistorisch Genootschap, KNNV, NJN, IVN, EIS Nederland, FLORON, SOVON, STONE, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, De Landschappen en Stichting Beheer Natuur en Landelijk gebied) en/of
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenmonitoring en/of - bescherming.

Dit ecologisch werkprotocol dient op de locatie aanwezig te zijn en onder betrokken werknemers bekend te zijn. Werkzaamheden dienen conform dit protocol te worden uitgevoerd.

**Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland**

Datum
14 augustus 2015

**Onze referentie
aanvraagnummer**
5190014755700

De gunstige staat van instandhouding van de in bijlage 2 genoemde soorten komt niet in gevaar, mits gewerkt wordt conform de bovengenoemde maatregelen en volgens de overige in de ontheffing opgelegde voorwaarden.

Belang van de ingreep

U heeft ontheffing van verbodsbepalingen aangevraagd op grond van het belang: 'De bescherming van flora en fauna'. Tijdelijke Natuur draagt bij aan de duurzame instandhouding van de inheemse flora en fauna; het biedt mogelijkheden om de verspreiding van soorten te bevorderen. Met name pioniersoorten en vroege soorten die afhankelijk zijn van dynamiek in het landschap, zullen profiteren. In een volgend stadium van natuurlijke successie zullen deze soorten vanzelf verdwijnen, maar zal het gebied ruimte bieden aan andere beschermde soorten.

Tijdelijke natuur kan daarom een permanente winst zijn. Soorten kunnen zich in het tijdelijke gebied versterken en van daaruit nieuwe terreinen bezetten. Het belang waarop ontheffing wordt verleend is de bescherming van de flora en fauna. Gelet op het voorgaande en door het treffen van de in de ontheffing genoemde maatregelen ben ik van oordeel dat het verbeteren van de situatie voor de eerdergenoemde soorten van een zodanig belang is dat de negatieve effecten op beschermde dier- en plantensoorten die als gevolg van de opruiming van de Tijdelijke natuur zullen optreden rechtvaardigen.

Andere bevredigende oplossing

Een alternatievenafweging is niet aan de orde. De terreinen waar nu natuur wordt geweerd kunnen door het toestaan van natuurontwikkeling de kans krijgen zich te ontwikkelen tot biotopen waar allerlei soorten flora en fauna profijt van kunnen hebben. De alternatievenafweging ziet dan meer toe op de te treffen maatregelen in het kader van de zorgplicht. Hiermee is het voldoende aangetoond dat geen andere bevredigende oplossing voorhanden is.

Overige soorten

De ontheffing geldt voor de soorten die in bijlage 2 zijn genoemd. Het is echter mogelijk dat zich in de toekomst soorten gaan vestigen die niet in deze ontheffing zijn genoemd of die hierboven zijn afgewezen. Als soorten worden aangetroffen op welke deze ontheffing geen betrekking heeft moet u deze melden bij Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. De ontheffing zal dan worden aangepast.

Zorgplicht

Voor de soort waarvoor ik u ontheffing verleen, bent u gehouden aan de in de ontheffing opgenomen voorschriften. Voor alle soorten echter, geldt de zorgplicht ex artikel 2 van de Flora- en faunawet, die van toepassing is op zowel beschermde als onbeschermde dier- en plantensoorten, ongeacht vrijstelling of ontheffing. Op grond hiervan dient u zoveel als redelijkerwijs mogelijk is schade aan deze soorten te voorkomen.

Vogels

U dient gedurende de werkzaamheden rekening te houden met het broedseizoen van vogels. Verstoring van broedgevallen van vogels dient te worden voorkomen. Voor de in het plangebied te verwachten vogelsoorten kan dit plaatsvinden door werkzaamheden buiten de broedperiode van aanwezige soorten uit te voeren. Tevens kunnen voorbereidende maatregelen worden getroffen om te voorkomen dat vogels tot broeden kunnen komen binnen het plangebied. Ik wijs u erop dat voor het broedseizoen geen standaardperiode wordt gehanteerd in het kader van de Flora- en faunawet. Van belang is of een broedgeval aanwezig is, ongeacht de periode.

Conclusie

Gelet op het voorgaande verleen ik u ontheffing ex artikel 75 van de Flora- en faunawet. Aan deze ontheffing zijn voorschriften verbonden.

De ontheffing en de voorschriften treft u hierbij aan.

Bezwaar

Als u het niet eens bent met deze beslissing, kunt u binnen zes weken na verzending van deze brief digitaal of schriftelijk een bezwaarschrift indienen. De datum bovenaan deze brief is de verzenddatum.

Een digitaal bezwaarschrift kunt u indienen via mijn.rvo.nl/bezwaar. Als u schriftelijk bezwaar wilt maken, stuurt u het ondertekende bezwaarschrift naar de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, afdeling Juridische Zaken, postbus 40219, 8004 DE Zwolle.

Vermeld in uw bezwaarschrift in ieder geval onze referentie, het briefkenmerk en de datum van de beslissing waartegen u bezwaar maakt. U vindt onze referentie en het briefkenmerk in de rechter kantlijn van deze brief.

Meer informatie

Heeft u nog vragen, kijk dan op onze website mijn.rvo.nl. Of bel ons: 088 042 42 42 (lokaal tarief).

Met vriendelijke groet,

De Staatssecretaris van Economische Zaken,
namens deze:

Marco Klaassen

De teammanager Vergunningen Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

**Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland**

Datum
14 augustus 2015

Onze referentie
aanvraagnummer
5190014755700

ONTHEFFING

Naar aanleiding van het verzoek van heer R. van Loenen op 22 december 2014, namens de Gemeente Pijnacker-Nootdorp en de aanvulling hierop van 12 augustus 2015

gelet op artikel 75, lid 3, van de Flora- en faunawet

Verleent de Staatssecretaris¹ van Economische Zaken hierbij aan:

Naam: Gemeente Pijnacker-Nootdorp (hierna: ontheffinghouder)
Adres: Oranjeplein 1
Postcode en woonplaats: 2641 EZ PIJNACKER

Ontheffing **5190014755700** voor het tijdvak van: 14 augustus 2015 tot en met 1 januari 2025

Van de verbodsbepalingen genoemd in artikel 8 van de Flora- en faunawet voor zover dit betreft het uitsteken, vernielen, beschadigen, ontwortelen of op enigerlei andere wijze van de groeiplaats verwijderen van de drijvende waterweegbree (*Luronium natans*), groenknolorchis (*Liparis loeselii*), rietorchis (*Dactylorhiza praetermissa*) en de wilde marjolein (*Origanum vulgare*), alsmede van de verbodsbepalingen genoemd in artikel 11 van de Flora- en faunawet voor zover dit betreft het beschadigen, vernielen of verstoren van nesten, hollen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van verschillende zoogdieren, vogels met jaarrond beschermde nesten, amfibieën, reptielen, vissen en insecten zoals aangegeven op de lijst van de biogeografische regio's. Een volledige soortenlijst is als bijlage 2 bij dit besluit gevoegd.

Het gebied waarvoor de ontheffing geldt, betreft het plangebied voor de realisatie van het project 'Tijdelijke Natuur - Keizershof, Ackerswoude, Tuindershof te Pijnacker', gelegen in de wijken Keizershof, Ackerswoude en Tuindershof te Pijnacker, één en ander zoals is weergegeven op de afbeeldingen 1 en 2 van het bij de aanvraag gevoegde bijlage 'Activiteitenplan Tijdelijke Natuur'.

Aan deze ontheffing zijn de volgende voorschriften verbonden:

Algemene voorschriften

1. De ontheffing wordt slechts voor de soorten die zijn opgenomen in de bijlage, en beschreven verboden handelingen verleend.
2. Deze ontheffing geldt alleen voor de werkzaamheden die conform de aanvraag worden uitgevoerd, voor zover in deze ontheffing zelf niet anders is aangegeven.
3. De ontheffinghouder dient onverwijld contact op te nemen met Rijksdienst voor Ondernemend Nederland indien bij het uitvoeren van de werkzaamheden van het project andere beschermde soorten dan de genoemde worden aangetroffen of andere handelingen als bedoeld in voorschrift 1 noodzakelijk zijn.
4. Deze ontheffing kan uitsluitend gebruikt worden door (medewerkers van) de ontheffinghouder of in opdracht van de ontheffinghouder handelende (rechts-)personen. De ontheffinghouder blijft daarbij verantwoordelijk en aansprakelijk voor de juiste naleving van deze ontheffing.

¹ Krachtens de wettekst is de Minister bevoegd tot het afgeven van een ontheffing ex artikel 75 van de Flora- en faunawet. Op basis van de portefeuillevierdeling tussen de Minister van EZ en de Staatssecretaris van EZ is deze bevoegdheid belegd bij de Staatssecretaris.

5. Tijdens de uitvoering van de werkzaamheden dient een afschrift van deze ontheffing en de bijbehorende brief op de locatie van de werkzaamheden aanwezig te zijn en op verzoek te worden getoond aan de daartoe bevoegde toezichthouders of opsporingsambtenaren.
6. De ontheffinghouder dient, zodra de datum waarop de werkzaamheden zullen aanvangen bekend is, het bijgevoegde meldingsformulier volledig in te vullen en naar Rijksdienst voor Ondernemend Nederland te zenden.

Specifieke voorschriften

7. U dient, met in achtneming van onderstaande voorschriften, de maatregelen uit te voeren zoals beschreven in hoofdstuk 4 van de bij de aanvraag toegevoegde bijlage 'Activiteitenplan Tijdelijk Natuur' (bijlage 3 bij dit besluit).
8. Maatregelen die ertoe leiden dat de kans op kolonisatie door de soorten waarvoor ontheffing wordt verleend wordt verkleind, dienen zoveel mogelijk achterwege te worden gelaten vanaf het begin van de ontheffingsperiode tot het moment van ingebruikname van het plangebied.
9. Maatregelen die ertoe leiden dat de kans op verspreiding vanuit het plangebied naar de omgeving, van de soorten waarvoor ontheffing wordt verleend wordt verkleind, dienen zoveel mogelijk achterwege te worden gelaten vanaf het begin van de ontheffingsperiode tot het moment van ingebruikname van het plangebied.
10. Vóór het gebruik nemen van het plangebied dient een inventarisatie te worden uitgevoerd van de eventueel in het gebied voorkomende soorten waarvoor ontheffing is verleend. De methodologie van deze inventarisatie dient afgestemd te zijn op de soorten die redelijkerwijs kunnen worden verwacht in het gebied, gebaseerd op de bij de aanvraag gevoegde biotooianalyse.
11. Op basis van de inventarisatie dienen maatregelen te worden opgesteld die schade aan planten en dieren zo veel mogelijk dienen te worden voorkomen of tot een minimum te beperken. Hiertoe dienen onderstaande voorwaarden te worden uitgevoerd:
 - a. In het plangebied aangetroffen soorten dienen op zorgvuldige wijze te worden verplaatst naar een geschikt biotoop in de directe omgeving van het plangebied.
 - b. Bij de planning van de werkzaamheden dient rekening gehouden te worden met de seizoensactiviteiten van de soorten waarvoor ontheffing wordt verleend, om verstoring in de meest kwetsbare perioden (voortplanting, winterrust) te voorkomen. De geschiktheid van de periode voor het uitvoeren van de werkzaamheden dient te worden bepaald door een deskundige² op het gebied van de betreffende soorten.
 - c. Voorafgaand aan de werkzaamheden dient, indien de soort aanwezig is, de groeiplaats, vaste rust- of verblijfplaats en/of het foerageergebied van de betreffende soort op het juiste moment (buiten de kwetsbare periode van die soort) ongeschikt gemaakt te worden, om herkolonisatie tegen te gaan. Dit dient onder begeleiding van een deskundige van de betreffende soort(en) uitgevoerd te worden.

² Het Ministerie van Economische Zaken verstaat onder een deskundige een persoon die voor de situatie en soorten ten aanzien waarvan hij of zij gevraagd is te adviseren en/of te begeleiden, aantoonbare ervaring en kennis heeft op het gebied van soortspecifieke ecologie. De ervaring en kennis dient te zijn opgedaan doordat de deskundige:

- op HBO-, dan wel universitair niveau een opleiding heeft genoten met als zwaartepunt (Nederlandse) ecologie; en/of
- op MBO niveau een opleiding heeft afgerond met als zwaartepunt de Flora- en faunawet, soortenherkenning en zorgvuldig handelen ten opzichte van die soorten; en/of
- als ecooloog werkzaam is voor een ecologisch adviesbureau, zoals bijvoorbeeld een bureau welke is aangesloten bij het Netwerk Groene Bureaus; en/of
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenbescherming en is aangesloten bij en werkzaam voor de daarvoor in Nederland bestaande organisaties (zoals bijvoorbeeld Zoogdierverseniging, RAVON, Stichting Das en Boom, Vogelbescherming Nederland, Vlinderstichting, Natuurhistorisch Genootschap, KNNV, NJN, IVN, EIS Nederland, FLORON, SOVON, STONE, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, De Landschappen en Stichting Beheer Natuur en Landelijk gebied) en/of
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenmonitoring en/of - bescherming.

12. Alle mitigerende maatregelen dienen te worden uitgevoerd onder begeleiding van een deskundige op het gebied van de soorten waarvoor ontheffing is verleend.
13. Bovenstaande mitigerende maatregelen dienen in een ecologisch werkprotocol te worden opgenomen. Dit ecologisch werkprotocol dient op de locatie aanwezig te zijn en onder betrokken werknemers bekend te zijn. Werkzaamheden dienen conform dit protocol te worden uitgevoerd.
14. Er dient te worden gemonitord welke soorten (wettelijk beschermd) op welke wijze gebruik maken van het terrein. Een eindrapport dient onmiddellijk na het aflopen van de geldigheidstermijn van deze ontheffing te worden overlegd.

Overige voorschriften

15. Deze ontheffing kan worden ingetrokken, indien blijkt dat de ontheffinghouder zich niet houdt aan de voorschriften.
16. Indien blijkt dat de in de ontheffing gestelde termijn niet voldoende is om de werkzaamheden waarop de ontheffing betrekking heeft uit te voeren, dient u, zeker vier maanden voor het verstrijken van deze termijn een nieuwe aanvraag indienen. Dit voorkomt onnodige vertraging van het project.
17. Aanspreekpunt in het kader van deze ontheffing en de daaruit voortvloeiende voorschriften is Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, Postbus 40225, 8004 DE Zwolle.

Den Haag, 14 augustus 2015

De Staatssecretaris van Economische Zaken,
namens deze:

Merce Klaassen
De teammanager vergunningen Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

Ma TFC Smits

beschermde soorten. Geef aan hoe u aan deze verplichtingen voldoet.

Vogels met een jaarrond beschermd nest en vaste rust- en verblijfplaatsen van vleermuizen

Ruim een jaar voor aanvang van de werkzaamheden zal een broedvogelinventarisatie en een vleermuisonderzoek worden uitgevoerd. Naar aanleiding van de resultaten worden mitigerende maatregelen genomen en zal indien nodig een ontheffing worden aangevraagd om overtredingen van de Flora- en faunawet te voorkomen.

Algemene broedvogels

- Broedende vogels mogen niet verstoord worden. Indien noodzakelijk, worden voorafgaand aan het broedseizoen maatregelen (zoals het verwijderen van begroeiing) genomen, om te voorkomen dat vogels gaan broeden in het projectgebied. Wanneer dit niet mogelijk is zullen voor broedvogels verstorende werkzaamheden buiten het broedseizoen worden uitgevoerd.
- Bij twijfel of broedvogels aanwezig zijn wordt het projectgebied en de directe omgeving voor de start van de werkzaamheden ('invloedsfeer van de werkzaamheden') gecontroleerd op broedvogels. Indien broedende vogels aanwezig zijn, is het aan een deskundige om te bepalen of de werkzaamheden kunnen worden uitgevoerd.

Kleine modderkruiper

Voor het realiseren van de woonwijken worden sloten gedempt. Hierdoor wordt het leefgebied van de kleine modderkruiper vernietigd. Om de gunstige staat van instandhouding van de kleine modderkruiper te waarborgen worden mitigerende maatregelen genomen. Deze maatregelen worden beschreven in de volgende paragraaf. Voor het dempen van watergangen is reeds een ontheffing (referentienummer: FF/7582014/0386) afgegeven. De werkzaamheden zullen worden uitgevoerd conform de maatregelen zoals worden opgenomen in de afgegeven ontheffing. Mitigerende maatregelen worden opgenomen in een ecologisch werkprotocol. De kleine modderkruipers zullen voorafgaand aan het dempen van sloten worden gevangen en elders worden uitgezet.

4 Maatregelen

4.1 Welke maatregelen neemt u voordat u de uiteindelijke bestemming gaat realiseren?

Beschrijf de mitigerende maatregelen die u gaat nemen. Besteed daarbij ook aandacht aan planning en fasering.

Toelichting: Als u het terrein in gebruik neemt om de uiteindelijke bestemming te realiseren, moet u mitigerende maatregelen nemen. Met het nemen van mitigerende maatregelen geeft u invulling aan de zorgplicht.

Beantwoord deze vraag per soort (-groep).

Maakt u gebruik van een gedragscode? Geef dan aan welke gedragscode u wilt gebruiken.

Rugstreppadden

De gebieden waar in de nabije toekomst ruimtelijke ingrepen plaats zullen gaan vinden worden een seizoen voor aanvang van de werkzaamheden gemonitord op de aanwezigheid van rugstreppadden. Met de resultaten van de monitoring kunnen passende vervolgstappen worden uitgevoerd. Zo zullen er geen verstorende werkzaamheden worden uitgevoerd tijdens de gevoelige periode (het voortplantingsseizoen van de soort).

Ten behoeve van het vaststellen of uitsluiten van de aanwezigheid van de rugstreppad

worden drie veldbezoeken verspreid over het seizoen van april t/m midden juli uitgevoerd. Tijdens twee van deze bezoeken wordt op geschikte avonden geluisterd naar kooractiviteit. Met geschikte avonden worden relatief warme, windstille avonden en nachten bedoelt. Naast het luisteren naar kooractiviteiten worden geschikte watergangen onderzocht op eisnoeren en larven van de rugstreeppad in de maanden juni of juli.

Voorafgaand aan de werkzaamheden buiten de gevoelige periode zullen de eventueel aanwezige rugstreeppadden door een deskundig ecooloog worden weggevangen en elders worden uitgezet in een geschikt leefgebied.

Vogels met jaarrond beschermde nesten en vleermuizen

Op dit moment is nog niet duidelijk welke maatregelen ten aanzien van deze soortgroepen worden genomen omdat dit afhankelijk is van de aanwezige beschermde elementen. Naar aanleiding van het onderzoek naar het voorkomen van vogels met een jaarrond beschermd nest en vaste rust- en verblijfplaatsen van vleermuizen kan worden bepaald of het noodzakelijk is om mitigerende maatregelen te treffen en of een ontheffing voor overtreding van artikel 11 van de Flora- en faunawet nodig is.

Algemene broedvogels

Met de planning van de werkzaamheden wordt zoveel mogelijk rekening gehouden met het broedseizoen om te voorkomen dat verstoring van broedvogels optreedt. Bosschages en onderbegroeiing zullen voorafgaand aan het broedseizoen worden gerooid om te voorkomen dat vogels gaan broeden in het projectgebied. Indien er toch tijdens het broedseizoen broedvogels in het plangebied aanwezig kunnen zijn zal in overleg met een deskundig ecooloog worden besloten of er andere mitigerende maatregelen mogelijk zijn en of de werkzaamheden doorgang kunnen vinden.

Kleine modderkruiper en overige vissen

Voorafgaand aan het dempen van sloten worden de vissen (waaronder de kleine modderkruiper) conform de afgegeven ontheffing gevangen en elders uitgezet in geschikte sloten. Het leefgebied van de kleine modderkruiper wordt voorafgaand aan het dempen gecompenseerd door sloten te graven.

Wilde marjolein

Tijdens de bloeiperiode (in augustus) van de wilde marjolein worden alle geschikte gedeelten (zandige terreinen) van de tijdelijke natuurgebieden gronding onderzocht op het voorkomen van de wilde marjolein. Hierbij wordt gelet op bloeiende of vegetatieve exemplaren van de wilde marjolein.

Voorafgaand aan het bouwrijp maken van de terrein wordt tijdens de bloeiperiode van de wilde marjolein geïnventariseerd of de soort aanwezig is op het terrein. Indien er planten van deze soort op het terrein worden vastgesteld zullen deze worden verplaatst naar een elders geschikt biotoop.

Algemeen (Zorgplicht)

- Tijdens de werkzaamheden is men alert op het voorkomen van (beschermde) dieren op en rond het projectgebied. Bij het voorkomen van (beschermde) dieren, deze de tijd te gunnen om te kunnen vluchten.
- Indien men onverwachts zwaarder (Tabel 2 of 3) beschermde soorten aantreft die niet zijn vastgesteld tijdens de nulmeting (ecologische onderzoeken uit 2014) wordt in overleg met Rijksdienst voor Ondernemend Nederland bepaald of de soorten kunnen

worden verplaatst of dat mitigerende maatregelen nodig zijn;

- Bij twijfel over de aanwezigheid van beschermde soorten wordt de hulp van een deskundige in geroepen.

4.2 Hoe gaat u het terrein inventariseren?

Beschrijf hoe u het gebied gaat inventariseren op de al aanwezige soorten. Besteed daarbij ook aandacht aan planning en methode. De methode van inventarisatie moet u afstemmen op de soorten die u verwacht in het gebied.

Toelichting: Voordat u mitigerende maatregelen kunt uitvoeren, moet u eerst inventariseren welke soorten aanwezig zijn in het gebied.

Maakt u gebruik van een gedragscode? Geef dan aan welke gedragscode u wilt gebruiken.

Vogels met jaarrond beschermde nesten

In het voorjaar minimaal een jaar voor uitvoering van de werkzaamheden wordt een broedvogelinventarisatie uitgevoerd op basis van de Broedvogelmonitoring methode van Sovon. Op basis van geluidswaarnemingen worden de territoria van broedvogels in kaart gebracht. Hiervoor wordt vijf ochtendbezoeken bij zonsopkomst in april t/m juni uitgevoerd, met daartussen tenminste 10 dagen. Tevens wordt in deze periode één avondbezoek uitgevoerd.

Vaste rust- en verblijfplaatsen van vleermuizen

Om te bepalen of er vaste rust- en verblijfplaatsen van vleermuizen voorkomen wordt een vleermuisonderzoek conform de meest actuele versie van het vleermuisprotocol uitgevoerd.

5 Literatuur

5.1 Welke literatuur heeft u gebruikt?

Neem een literatuurlijst op van de documenten waarnaar u in dit activiteitenplan verwijst, zoals

- rapporten
- ontheffingen
- gedragscodes
- beleidsstukken.

Geef aan welke documenten u aan deze aanvraag heeft toegevoegd.

Literatuurlijst

- Ecologisch onderzoek bestaande uit een quickscan en een inventarisatie van vissen en rugstreeppadden, VanderHelm Milieubeheer B.V., d.d. 04-08-2014;
- Inventarisatie wilde marjolein, VanderHelm Milieubeheer B.V., d.d. 29-08-2014;
- Ecologische bevindingen inventarisatie waterspitsmuis, VanderHelm Milieubeheer B.V., d.d. 04-11-2014.
- Ontheffingsaanvraag ruimtelijke ingrepen Keijzershof, Ackerwoude en Tuinderhof te

Pijnacker, aanvraagnummer 5190014517494, d.d. 14-10-2014

- Toekenning ontheffing Ruimtelijke ingreep, kenmerk FF/ 75C/ 2014/ 0386.toek.5g, d.d. 11-11-2014

Bijlage 1: Kaarten bestemmingsplan

Bijlage 2: Ecologisch onderzoek

Bijlage 3: Onderzoek naar wilde marjolein

Bijlage 4: Onderzoek naar waterspitsmuis

Bijlage 5: Ontheffing Ruimtelijke ingreep voor kleine modderkruiper en rugstreeppad